Observaţii privind proformele din limba română contemporană. Calitatea de prosubstantive a cliticelor pronominale personale

Anamaria Bianca Teuşdea Tonţ[*]

Keywords: *pro-*; *pro-form*; *pro-noun*; *pronominal clitic*; *substitute*

1. Observaţii pe marginea termenului *proformă*

Pro, „element neologic de origine latină" (Avram 2005: 266), are în limba română un dublu statut: de prepoziţie şi de prefix. Valoarea morfologică prepoziţională este una cât se poate de controversată, aceasta concurând cu cea adverbială. Niciuna dintre cele două ipostaze morfologice nu sunt relevante pentru prezentul studiu, drept urmare, obiect al cercetării noastre îl reprezentă *pro-* ca *element de compunere/prefix*.

Imaginea elementului *pro-* în principalele lucrări lexicografice româneşti este aceasta:

Lucrarea lexicografică	Cuvântul-titlu şi articolul de dicţionar
Şăineanu	**pro[2].** Element de compunere cu sensul: **a)** „pentru…", „în favoarea…", „în sprijinul…" (ex. proamerican, profeminist); **b)** „înainte", „dinainte" (ex. propăşi). [Din lat. ***pro***].
DLRLC:	**PRO[1]-** (În opoziţie cu anti-) Element de compunere, însemnând „pentru", care serveşte la formarea unor adjective ca: progerman, profascist etc.
DLRM:	**PRO[1]-** Element de compunere însemnând „pentru", care serveşte la formarea unor adjective. – Lat. lit. **pro**.
MDN:	**PRO[1]-** element de compunere **1.** „anterior (în timp şi în spaţiu)". **2.** „pentru, în favoarea". **3.** „în locul cuiva sau a ceva". (< fr. *pro-*, cf. lat., gr. *pro*).
MDA	***pro-*[2]** [At: KOGĂLNICEANU, S.A. 145 / E: lat. ***pro***] Element prim de compunere savantă cu semnificaţiile **1.** Pentru. **2.** În sprijinul. **3.** Înainte. **4.** Dinainte. **5.** În loc de. **6.** În caz de. **7.** Anterior. **8.** Prioritar. ***pro-*[3]** [At: / E: ns. cf slv. *npo-*] Element prim de compunere savantă cu semnificaţiile: **1.** Din nou. **2.** Iar. **3.** Foarte.

[*] Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, România.

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

Lucrarea lexicografică	Cuvântul-titlu şi articolul de dicţionar
DLR	**PRO[1] 2.** Element de compunere care: **a)** însemnează „pentru…”, „în favoarea…”, „în sprijinul…” şi care serveşte la formarea unor adjective ca: proafrican, procomunist; **b)** însemnează „înainte”, „dinainte” şi care serveşte la formarea unor verbe ca: procunoaşte, propăşi sau unor substantive ca: procunoştinţă, procuvântare, prodată, promunte. – Din lat. **pro.** **PRO-[2]** Element de compunere care: **a)** însemnează „din nou”, „iar” şi care serveşte la formarea unor verbe ca: procufunda, pronumi, proscoate sau a unor adverbe ca prodănou; **a)** însemnează „foarte”, „în cel mai înalt grad” şi care serveşte la formarea unor adjective ca: progalben. – Etimologia necunoscută. Cf. slavonul ***npo-***.
DOOM2	-
DEX	**PRO 2.** Element de compunere însemnând „pentru…”, „în favoarea” care serveşte la formarea unor adjective. – Din lat. **pro**, fr. **pro-.**

Potrivit lucrărilor lexicografice consultate, ca element de compunere, *pro-* are diverse sensuri şi serveşte la formarea cuvintelor. Acest element, având înţelesul „pentru”, „în locul”, contribuie la formarea cuvântului *pronume*. Sensul purtat de *pro-* aici este precizat şi în gramaticile româneşti care notează că substantivul *pronume* este format din „*pro* + nume” şi înseamnă „pentru nume” (Constantinescu-Dobridor 1974: 104). Dacă *pronume* este un termen frecvent, *profrază* şi *proformă* sunt mai noi, aspect dovedit de frecvenţa acestora în limbă (Mărănduc 2013: 92). Prin urmare, înregistrarea lor în dicţionare este un sporadică:

Lucrarea lexicografică	Încadrarea morfologică a cuvântului-titlu		
	pronume	***profrază***	***pro formă***
Şăineanu	*n. (substantiv neutru)*	-	*adv. (adverb)*
DLRLC	*s.n. (substantiv neutru)*	-	-
DLRM	*s.n. (substantiv neutru)*	-	-
MDN	*s.n. (substantiv neutru)*	*s.f. (substantiv feminin)*	*loc. adv. (locuțiune adverbială)*
MDA	*sni (substantiv neutru invariabil)*	-	-
DLR	*s.n. (substantiv neutru)*	-	-
DOOM2	*s.n. (substantiv neutru)*	-	*loc. adv. (locuțiune adverbială), loc. adj. (locuţiune adjectivală)*
DEX	*s.n. (substantiv neutru)*	-	-

BDD-V4907 © 2018 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

Analizând grafia celor trei secvenţe lingvistice, constatăm că aceasta este în strânsă legătură cu încadrarea lor morfologică. Cuvintele *pronume* şi *profrază* sunt interpretate unitar ca substantive, în timp ce *proformă* (scris *pro formă*) este caracterizat de cele mai multe ori ca o locuţiune (adverbială sau adjectivală, aspect justificabil din punct de vedere sintactic). Interesant este faptul că niciunul dintre aceste dicţionare nu consideră că *pro formă* poate fi şi substantiv, motiv pentru care termenul *proformă*, cuvânt compus din *pro* şi *formă*, nu este înregistrat de dicţionarele româneşti. Prin urmare, susţinem că *proformă* este un substantiv (la fel ca: *pronume* şi *profrază*) care s-a format din *pro + formă* şi înseamnă *pentru formă*, *în locul formei*. *Formă* din componenţa substantivului *proformă* trebuie să aibă sensul pe care i l-a atribuit Hjelmslev. Cele două laturi ale semnului lingvistic (*semnificatul* şi *semnificantul* din teoria saussuriană) apar la danezul Hjelmslev sub denumirea de *conţinut* şi *expresie*, el concepând dihotomia saussuriană ca „o opoziţie a două planuri având o *substanţă* şi o *formă*" (Butiurcă 2007: 193). Acest lucru înseamnă că se disting două „forme" (*forma conţinutului* şi *forma expresiei*, inseparabile, de altfel) şi două „substanţe" (*substanţa conţinutului* şi *substanţa expresiei*). Pentru Hjelmslev „limba este o formă, şi nu o substanţă", deci *ambele* „substanţe" sunt considerate extralingvistice. În viziune hjelmsleviană, termenul *formă*, (opusul *materiei*/*substanţei*), se apropie ca semnificaţie de *structură*[1] şi „interesează atât nivelul semnificantului, cât şi pe cel al semnificatului" (DŞL: s.v. *formă*). Proforma stă pentru semnul lingvistic ca întreg, adică alcătuit din *expresie* şi *conţinut*, deci *formă* are aici sensul propus de Hjelmslev.

2. Observaţii pe marginea conceptului de *proformă*

Una dintre puţinele definiţii din gramatica românească propuse pentru conceptul de *proformă* descrie clasa proformelor ca fiind formată din *cuvinte categorematice*: „proformele sunt cuvinte *categorematice*, având sens categorial de: substantiv, adjectiv, adverb etc., dar nu sunt cuvinte lexematice, nu au sens lexical" (Vulişici Alexandrescu 2015: 666). Şi Alexandru Dîrul vorbeşte despre existenţa unei clase de cuvinte cu valoare categorematică; lingvistul nu propune însă o (singură) denumire sub care să grupeze astfel de cuvinte, ci lansează mai multe denominaţii care fac trimitere la cuvintele cu sens categorial: *prolexeme*, *lexeme generale*, *cuvinte-substitute* sau *lexeme-substitute* (Dîrul 2009: 141 *sq.*).

În viziunea lui Eugeniu Coşeriu (Coseriu 1978: 56 *sqq.*)[2], cuvintele pot avea mai multe *tipuri de înţeles*, dintre care amintim pe cel *lexical* şi pe cel *categorial*.

[1] Pentru Saussure, semnul lingvistic constituie o *structură*, un ansamblu unitar format dintr-un *semnificat* şi un *semnificant* între care există o legătură indisolubilă. L. Hjelmslev, adept al concepţiei saussuriene, consideră *structura* o entitate autonomă de relaţii interne, constituite ierarhic. Vezi DŞL, s.v. *structură*.

[2] O prezentare a teoriei coşeriene a părţilor de vorbire, cu aplicaţii pentru limba română şi comentarii se găseşte la Nica (2011: 291–296), de la care vom prelua unele formulări.

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

Clasa *cuvintelor lexematice*, adică cele dotate atât cu înţeles lexical, cât şi categorial, este alcătuită din „părţile de vorbire propriu-zise”. *Cuvintele categorematice* au şi ele înţeles categorial, însă aceste sunt private de înţelesul lexical. Categoremele „se referă întotdeauna la un semnificat lexical dat de context” (Neamţu 2009: 23), adică „trimit la înţelesul lexical al unui cuvânt pe care îl reprezintă într-o poziţie dată”, notează G.G. Neamţu (Neamţu 2009: 23). În literatura de specialitate, cuvintele lexematice sunt cunoscute, graţie lingvistului clujean, şi sub denumirea de „cuvinte semantice lexical”, iar cuvinte categorematice sunt numite şi „semantice categorial”. Terminologia promovată de Şcoala Clujeană are la bază opoziţia („cu riscul unei terminologii pleonastice”, subliniază Neamţu) *radical lexical – radical categorial*. Radicalul categorial se traduce prin „semantica proprie” a cuvintelor categorematice, acesta fiind „exclusiv categorial doar luat „în abstract”, în afara situaţiei de comunicare”. În discurs, acest radical „are „în spate” un radical lexical, sursa lui referenţială. Având în vedere cele expuse legat de sensul cuvintelor, susţinem că nu numai cuvintele lexematice, ci şi celelalte categorematice au sens lexical. Observaţia care se impune este că în cazul categoremelor *sensul lexical este impropriu*, „intermediat” de discurs.

Conform GALR II (p. 659), *elementele pline lexical* se opun *proformelor*. Din această opoziţie deducem că proformele nu sunt saturate semantic. Iese din discuţie posibilitatea ca acestea să fie vide lexical. În sprijinul contestării ipostazei vide vine „semantica proprie” despre care vorbeşte G.G. Neamţu. Lingvistul nu este singurul adept al acestei teorii: lingvistul francez Millner distinge două tipuri de referinţă: *referinţa virtuală*, adică *semnificaţia lexicală* pe care o are orice expresie verbală (= cuvânt), şi *referinţa actuală*, adică *referentul* (obiectul) pe care îl atribuim respectivei expresii. *Saturarea semantică* şi *autonomia referenţială* sunt în corelaţie: „autonomia referenţială se traduce prin capacitatea termenului de a identifica referentul (obiectul) din lume” (Munteanu 2006: 60) şi este dată de saturarea semantică a termenului respectiv. Întrucât, în baza referinţei virtuale, proformele nu sunt saturate semantic, acestea se definesc ca *expresii fără autonomie referenţială*. Totuşi ele îşi procură referinţa[3] de la un element plin referenţial, adică de la unul care are referinţă actuală.

Referitor la pronume, Gheorghe D. Trandafir susţine pe drept că sensul acestora în mesaj „constă din fuziunea informaţiei specifice cu cea primită de la referent (şi variabilă în funcţie de acesta)” (Trandafir 1982: 29). Obţinerea referinţei (care contextual este dovedită de *autonomia semantică* şi *comportamentul sintactic*) de către pronume le dă dreptul de a fi incluse în clasa proformelor. Pronumele sunt cunoscute în literatura de specialitate drept „clasa cea mai extinsă a proformelor”. O observaţie esenţială în studiul proformelor este

[3] Este vorba despre referinţa actuală (referentul). Aceasta se obţine prin fuziunea referinţei virtuale proprii (pe care toate expresiile lingvistice o au, indiferent dacă sunt sau nu saturate semantic) cu cea primită de la sursă.

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

făcută de Maria Vulişici Alexandrescu care notează că „nu toate pronumele sunt proforme" (Vulişici Alexandrescu 2015: 665). Afirmaţia lingvistei îşi are originea în observaţiile cercetătorilor care demonstrează că „pronumele nu sunt totdeauna *substitute*" (Vasiliu 1990: 34). Două motive sunt invocate pentru anularea calităţii de substitute nominale exclusive a pronumelui:

1. pronumele nu stau numai pentru nume. Dumitru Irimia atenţionează că „pronumele stă nu numai în locul sau pentru substantiv, ci înlocuieşte (sau reprezintă), reluând, sintagme, propoziţii, fraze" (Irimia 1987: 114): *[...] s-***o**$_{i}$ *admiri şi s-***o**$_{i}$ *dezmierzi,/ [...] Când* ***ea***$_{i}$*-i rece şi cochetă? [****Eşti ridicol****]*$_{j}$*, înţelege-***o**$_{j}$.//

2. există şi alte elemente nepronominale care trimit în discurs la substantiv: *Am avut zece* ***caiete***$_{i}$*, dar* ***două***$_{i}$ *s-au pierdut.*

Pentru a scăpa de ruptura dintre terminologie (pronume=*pentru nume*) şi realitatea gramaticală, avem două posibilităţi:

(a) fie excludem din clasa pronumelor elementele care reprezintă în discurs altceva decât substantivul, şi, prin urmare, includem în această clasă toate substitutele substantivului;

(b) fie grupăm într-o nouă clasă de cuvinte toate elementele cu înţeles categorial-substantiv.

În ceea ce ne priveşte, optăm pentru gruprea elementelor care reprezintă în discurs numai şi numai substantivul într-o nouă clasă de cuvinte. În virtutea lor de a sta în locul substantivelor, aceste elemente vor forma subclasa cea mai numeroasă de proforme, *prosubstantivele.* Termenul *prosubstantiv* apare în literatura de specialitate în 2009 la Alexandru Dîrul (Dîrul 2009: 141), care numeşte prosubstantivele *substitute cu valoare categorematică de substantiv.*

3. Calitatea de prosubstantive a cliticelor pronominale personale

Pornind de la observaţia Mariei Vulişici Alexandrescu – nu toate pronumele sunt proforme –, am decis să analizăm capacitatea de a funcţiona ca *prosubstantive* (substitute „pentru substantiv") a *cliticelor pronominale personale.* Elena Tamba Dănilă observă, pe bună dreptate, că limba „merge" înaintea teoriei gramaticale întrucât formele neaccentuate ale pronumelui personal „au fost şi sunt considerate încă în exclusivitate forme flexionare de pronume personal propriu-zis, cu referent nominal identificabil" (Tamba Dănilă 2002–2003: 65). Drept dovadă, Izabela Celmare afirmă că, din punct de vedere semantic, cliticele pronominale „sunt lexeme lipsite de autonomie referenţială, informaţia de acest tip fiind preluată, printr-o legătură anaforică, de la un nominal substituit sau dublat" (Celmare 2003). După cum arată Elena Tamba Dănilă, nu toate cliticele pronominale personale au un referent identificabil. Analizând definiţia uzuală a profomelor, reţinem că proformele sunt cuvinte fără referinţă proprie/ non-referenţiale, dar acestea sunt dotate cu capacitatea de a-şi procura referinţa. Prin această însuşire, proformele îşi asigură contextual *autonomia*

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

semantică şi implicit *comportamentul sintactic*. Astfel, delimitarea formelor pronominale clitice făcută de Gabriela Pană Dindelegan (Pană Dindelegan 2003: 87–102), în *clitice cu funcţie sintactică* şi *clitice fără funcţie sintactică*, este una justificată. Această opoziţie implică o a doua opoziţie, consemnată tot de lingvistă (Pană Dindelegan 1994: 9): *clitice substitute* şi *clitice non-substitute*. Aceeaşi distincţie, dar în termeni diferiţi, apare şi la Elena Tamba Dănilă (Tamba Dănilă 2002–2003: 65), cercetătoarea vorbind despre *clitice cu referent identificabil* şi *clitice cu referent neidentificabil*.

Deci, când formele pronominale personale neaccentuate funcţionează ca substitute, ocupă poziţii sintactice distincte, cerute de particularităţile sintactice ale cuvântului-suport, în timp ce calitatea de non-substuite se traduce prin neocuparea unei poziţii sintactice distincte cerute de particularităţi sintactice ale cuvântului-suport. Având în vedere că autonomia semantică garantează de comportamentul sintactic, analiza noastră se opreşte asupra formelor pronominale personale neaccentuate asintactice, forme care se descriu prin următoarele trăsături (Pană Dindelegan 2003: 92):

1. incapacitatea de a funcţiona ca substitute deoarece s-au desemantizat, pierzând astfel legătură cu un nominal antecedent;

2. pierderea funcţiei sintactice (consecinţă a primei trăsături);

3. neavând funcţie sintactică, primesc valori speciale (de natură stilistică sau lexical).

Pronumele personale neaccentuate conjuncte care nu se referă la o anumită persoană sau la un anumit obiect, adică acelea care nu substituie un nominal, sunt numite de cele mai multe ori „cu valoare neutră”. În lucrările mai noi, o analiză mai atentă a acestor fapte de limbă a avut ca rezultat un nou tip de pronume non-substitute, cele cu aşa-numitele „valori etice”. Întrebuinţările non-sintactice ale personalelor atone menţionate în gramatica limbii române sunt (GALR I: 207–208 şi GBLR: 398–399):

1. acuzativul pronumelui personal cu valoare „neutră”;

2. dativul pronumelui personal cu valoare „neutră”;

3. dativul pronumelui personal cu valoare „etică”.

La acestea, Corneliu Dimitriu (Dimitriu 1999: 252) adaugă acuzativul pronumelui personal cu valoare „etică”.

3.1. Despre acuzativul pronumelui personal cu valoare neutră (acuzativul neutru)

În majoritatea lucrărilor de specialitate, pronumele personal în acuzativ *o* este numit „cu valoare neutră” atunci când nu are un referent nominal. În gramatica limbii noastre se cunosc două situaţii de acest tip:

a) în vorbirea populară, chiar argotică, când *o* nu face referire la un obiect precis: *a lua-**o** la sănătoasa*, *a **o** lua razna*, *a **o** face lată*, *a **o** tuli etc.*

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

b) când *o* reia sau anticipă o propoziţie sau chiar o frază: *Că nu mă agreează, **o** ştiu.*

Dacă majoritatea lingviştilor pun cele două utilizări sub umbrela „valorii neutre", există lingvişti care fac distincţie între cele două utilizări ale lui *o* şi din punct de vedere terminologic. O menţionăm în acest sens pe Elena Tamba Dănilă, care deşi recunoaşte cele două ipostaze ale lui *o*, distinge un un *o etic* şi un *o neutral. O etic* este caracterizat ca fiind „fără referent identificabil", în timp ce *o neutral* este descris ca o formă flexionară pronominală „cu referent frastic". Şi Gabriela Pană Dindelegan (Pană Dindelegan 1994: 9) încearcă să facă o deosebire în limbajul de specialitate privitor la cele două ipostaze în care apare cliticul *o* fără referent nominal. În acest sens, lingvista identifică un *o non-substitut*, care se defineşte „prin pierderea oricărei legături cu nominalul substituit", şi un *o proformă* care „reia un antecedent propoziţional".

Lingvista ieşeană (Tamba Dănilă 2002–2003: 69) identifică mai multe stadii evolutive pe care le-a parcurs *o* (provenit din pronumele personal *ea*):

a) primul stadiu este reprezentat de *o cu referent nominal*, exprimat sau nu, dar identificabil: *Am ajutat-**o**$_i$ pe **Ana**$_i$ la teme.*

b) al doilea stadiu este reprezentat de ***o** cu referent frastic*, identificabil: *[**Am fost în concediu**]$_i$, după cum **o**$_i$ ştii.*

c). ultimul stadiu îl reprezintă ***o** fără referent*, neidentificabil: *a **o** tuli.*

3.1.1. O fără referent

Vorbim despre un *o fără referent* (nominal sau de oricare altă natură) în contextele în care cliticul şi-a pierdut legătura cu sursa. Corneliu Dimitriu (Dimitriu 1999: 251–252) are dreptate când afirmă că forma *o* „este considerată pronume numai datorită originii (nu se poate identifica nicio entitate pe care să o înlocuiască acest *o*)".

Gabriela Pană Dindelegan (Pană Dindelegan 1994: 9) este de părere că „atestările utilizării lui „o" ca non-substitut nu par a fi mai vechi de secolul al XIX-lea", argumentând că utilizarea lui *o* ca non-substitut în contexte în care în limba română actuală cere obligatoriu prezenţa cliticului lipseşte constant în textele vechi: *Şi de acolo au luat munţii, fără drum, în lungu, păn-au dat de Cirimuş şi au ieşit la Vejniţă, în Ţara Moldovei* (Ion Neculce, *apud* Pană Dindelegan 1994: 10). Această opinie este infirmată de Elena Tamba Dănilă, care a identificat într-un text din secolul al XVI-lea utilizarea lui o fără referent nominal: *A bărbatului şi a muierii nu-i scoatem număr de spiţe, ce **o** ţinem că e una* (Tamba Dănilă 2002–2003: 71).

Există două categorii de verbe în a căror structură intră *o fără referent*, după cum arată lingvista bucureşteancă (Pană Dindelegan 1994: 10–12):

a. verbe polisemantice din fondul vechi al limbii a căror dezambiguizare se obţine în context: *a **o** apuca* (*la dreapta*/*la drum*/*la sănătoasa*/*la fugă*/*la picior*; *cu*

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

gura înainte), *a* ***o*** *lua* (*din loc*; *de la capăt*; *la dreapta*/*la sănătoasa*/*la fugă*/*la picior*/*în poreală*; *razna*; *pe coajă*; *la măsea*; *pe ton oficial*; *pe ţigăneşte*) etc.

b. verbe cu utilizare argotică: *a* ***o*** *arde*, *a* ***o*** *îmbulina*, *a* ***o*** *mierli*, *a* ***o*** *sfecli*, *a* ***o*** *şparli* etc.

Aceste construcţii s-au obţinut în urma unui proces complex care presupune desemantizarea[4] lui *o*[5] şi apoi încărcarea cliticului cu valori de altă natură, susţine Pană Dindelegan. În urma desemantizării, *o* şi-a pierdut legătura semantică cu sursa şi implicit funcţia sintactică. Astfel, forma *o fără referent* nu este dependentă de verb deoarece:

a. nu poate fi dublată prin forme personale accentuate de Ac:

a1. *Fiind prea mică, mama a lăsat-***o**$_i$ *acasă.* ← *Fiind prea mică, mama a lăsat-***o**$_i$ *pe* ***ea***$_i$ *acasă.* ← *Fiind prea mică, mama a lăsat-***o**$_i$ *pe* ***fată***$_i$ *acasă.* ← *Fiind prea mică, mama a lăsat* ***fata***$_i$ *acasă.*

a2. *Când mama a încercat să-l pedepsească, Andrei a rupt-***o** *la fugă.* ← **Când mama a încercat să-l pedepsească, Andrei a rupt-***o** *pe* ***ea*** *la fugă* ← **Când mama a încercat să-l pedepsească, Andrei a rupt-***o** *pe mamă la fugă.*

b. verbul nu se poate combina cu alte forme de Ac cu excepţia acestui *o*:

b1. *Dă-***o** *naibii de* ***proastă****! Dă-***l** *naibii de* ***răutăcios****! Dă-***le** *naibii de* ***amintiri****! Dă-***i** *naibii de* ***idioţi****!*

b2. *Auzind că acolo era un englez, a dat-***o** *pe englezeşte. *Auzind că acolo era un englez,* ***l****-a dat pe englezeşte. *Auzind că acolo era un englez,* ***le****-a dat pe englezeşte. *Auzind că acolo era un englez,* ***i****-a dat pe englezeşte.*

În concluzie, când nu face referire la un obiect precis întrucât şi-a pierdut legătura cu substantivul înlocuit, cliticul *o* nu poate fi prosubstantiv. Acesta, odată desemantizat, are funcţii noi: lexicală dezambiguizatoare (*a şterge ceva/a o şterge*) şi stilistico-pragmatică de intensificare afectivă şi participativă a acţiunii.

3.1.2. O cu referent frastic

După cum îi spune şi numele, când reia un antecedent prepoziţional, *o are referent frastic*, prin urmare valoarea sa nu este una neutră. Prin capacitatea

[4] Gabriela Pană Dindelegan (1994: 12–13) prezintă etapele procesului de desemantizare:

a) nedefinirea obiectului din gruparea verb tranzitiv + obiect, obiectul fiind înţeles ca unul „general, vag, nedefinit": *a o duce (de pe o zi pe alta)* înseamnă *a-şi duce viaţa/existenţa (de pe o zi pe alta).*

b) trecerea verbului de la regimul direct la unul indirect (prepoziţional) ca o consecinţă a fenomenului de variaţie liberă, valenţa de acuzativ rămânând astfel neocupată: *a lua drumul → a (o) lua la drum.*

c) extinderea tiparului sintactic cu un clitic asemantic asupra verbelor intranzitive: *a tuli → a o tuli.*

[5] Agreăm observaţia Elenei Tamba Dănilă (2002–2003: 66) că „ar trebui făcută precizarea care anume dintre formele pronominale o este avută în vedere (*o cu referent frastic* sau *o cu referent neidentificabil*)". După părerea noastră, desemantizarea lui *o cu referent frastic* iese din discuţie întrucât se face trimitere elementul substituit.

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

de a-şi procura referinţa, acest *o* îşi câştigă dreptul de a fi inclus printre proforme, dar nu în subclasa prosubstantivelor, ci în cea a profrazelor.

În concluzie, cliticul *o* cunoaşte trei ipostaze în limba română:

a. substitut cu referent nominal (prosubstantiv);

b. substitut cu referent frastic (profrază);

c. non-substitut (formant în componenţa unor verbe/locuţiuni verbale).

3.2. Despre dativul pronumelui personal cu valoare neutră (dativul neutru)

Fără trimitere precisă la obiect este utilizat şi cliticul personal în D, *i*, în construcţii de tipul *Dă-**i** cu bere!, Daţi-**i** bice!, Să-**i** dăm înainte!, Zi-**i** un cântec, lăutar!, N-ai ce-**i** face!* Referentul acestei forme este neidentificabil, deci *i* nu mai are funcţie sintactică şi nici calitatea de prosubstantiv. Pe lângă funcţia stilistică, Gabriela Pană Dindelegan este de părere că *i* are uneori şi o funcţie „vag lexicală, marcând, într-un registru popular şi familiar sau familiar şi argotic, şi o apreciere cantitativ-superlativă" (Pană Dindelegan 2003: 94): *Ce chef o să-**i** trag eu!* În ceea ce ne priveşte, respingem această ipoteză întrucât aprecierea cantitativ superlativă este marcată de *ce* (proadjectiv, cu sens de *mare*) şi nicidecum de *i.*

3.3. Despre dativul pronumelui personal cu valoare etică (dativul etic)

Prin dativ etic se face referire la formele neaccentuate de dativ ale pronumelor personale de persoana I şi a II-a singular care nu au funcţie sintactică (deci nu sunt proforme), ci doar rolul stilistic de a indica participarea intensă a vorbitorului şi de a implica alocutorul în relatarea locutorului. După cum arată Corneliu Dimitriu (Dimitriu 1999: 249–250), participarea afectivă a locutorului se poate face utilizând atât individual forme ale persoanei I şi a II-a singular, cât şi împreună.

Doina Strasszer (Strasszer 2009: 43–43) clasifică dativul etic în şase tipuri:

a. dativul persoanei I: *Pe unde **mi**-ai fost?*;

b. dativul persoanei a II-a: ***Ţi**-l bat de nu se vede.*;

c. dativul persoanelor I şi a II-a în care povestitorul îl implică pe ascultător: ***mi**-**ţi**-l*;

d. dativul persoanelor I şi a III-a: *din gură **mi**-**i** grăia*;

e. dativul personal urmat de dativ reflexiv: ***mi**-**şi** trecea peste deal*;

f. dativul urmat de acuzativ: ***mi** te-am văzut.*

3.4. Acuzativul pronumelui personal cu valoare etică (acuzativul etic)

Corneliu Dimitriu (Dimitriu 1999: 252) vorbeşte şi despre existenţa unui acuzativ etic. Formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal *te* şi *le*

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

din perifrazele *dar(ă)mi**te***[6] şi ***le** are (cu…)* „ar trebui să fie complemente directe […], dar această funcţie sintactică **nu** *are logică*". Lingvistul explică faptul că „în *dar(ă)mi**te*** «nu se mai vede» verbul pe care ar trebui să-l determine complementul direct *te*, iar în ***le** are (cu…)* nu pot fi identificate entităţile al căror loc îl ţine pronumele *le*". Dimitriu aseamănă situaţia cu cea a dativului etic, unde cliticul personal ar trebui să ocupe poziţia unui complement indirect. La ambele cazuri, pierderea funcţiei sintactice reprezintă o consecinţă a pierderii rolului de substitut. Prin urmare, cliticele *te* şi *le* „arată (doar) participarea afectivă a vorbitorului la comunicare", neputând fi astfel prosubstantive: *Ce **le** are cu matematica!*

4. Concluzie

Concluzionăm că trăsăturile cliticelor pronominale non-sintactice anulează posibilitatea lor de a se înscrie în subclasa prosubstantivelor, ele fiind „nonanaforice (nu formează un lanţ referenţial cu un nominal de la care să îşi ia referinţa)" (GALR I: 207). Neavând calitatea de proforme, cliticele utilizate non-sintactic apar ca formanţi în construcţii care s-au obţinut în urma unui proces complex care presupune desemantizarea unei proforme urmată de încărcarea cliticului cu valori de altă natură.

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2016.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, tom XII: POGRIJENIE – Q, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

DLRC = *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, vol. III: M–R, Bucureşti, Editura Academiei, 1957.

DLRM = *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, Editura Academiei , 1958.

$DOOM_2$ = *Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

DŞL = *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică 1997.

GALR I, II= *Gramatica limbii române*, vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

MDA = *Micul dicţionar academic*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", vol. IV: Pr–Z, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2003.

MDN = Florin Marcu, *Marele dicţionar de neologisme*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2000.

[6] Lingvistul este de părere că *mi* din *dar(ă)mite* reprezintă un dativ etic, unul „lipsit de independenţă" (Corneliu Dimitriu 1999: 250).

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

Şăineanu = Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române: 77000 de articole*, ediţie revăzută şi adaugită de Alexandru Dobrescu (coordonator), Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil [*et alii*], Editura Litera, Chişinău, 1998.

B. Literatură secundară

Avram 2005: Mioara Avram, *Prepoziţii neologice în limba română contemporană*, în *Studii de morfologie a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 251–259.

Butiurcă 2007: Doina Butiurcă, *Consideraţii asupra raporturilor dintre semantică, logică şi ontologie*, în *The Proceedings of the EUROPEAN INTEGRATION – BETWEEN TRADITION AND MODERNITY Congress, Editura Universităţii "Petru Maior"*, vol. II, disponibil pe http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari2/Doina%20Butiurca.pdf la 14.11.2016.

Celmare 2003: Izabela Celmare, *Cliticele pronominale româneşti în perspectivă minimalistă*, în Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale. Actele colocviului Catedrei de limba română (27–28 noiembrie 2002)*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, disponibil pe http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V3901/pdf la 02.03.2019.

Constantinescu-Dobridor 1974: Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Coseriu 1978: Eugenio Coseriu, *Gramática, Semántica, Universales. Estudios de lingüística functional*, Madrid, Gredos.

Dimitriu 1999: Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iaşi, Institutul European.

Dîrul 2009: Alexandru Dîrul, *Probleme de structură a limbii tratate din perspectiva gramaticii explicative (studii şi materiale)*, Chişinău [s.n.].

Irimia 1987: Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Numele şi pronumele. Adverbul*, Iaşi, Editura Junimea.

Iordan, Robu 1978: Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Mărănduc 2013: Cătălina Mărănduc, *Continuitate şi sincronizare terminologică în Gramatica Academiei, ediţiile din 2005–2008*, în Luminiţa Botoşineanu, Daniela Butnaru, Ofelia Ichim, Cecilia Maticiuc, Elena Tamba, *Metafore ale devenirii din perspectiva migraţiei contemporane. Naţional şi internaţional în limba şi cultura română* (îngrijitori ai volumului), Iaşi, Editura Alfa, p. 81–99.

Munteanu 2006: Mihaela Munteanu, *Semantica textului şi problema referinţei nominale*, Cluj-Napoca, Editura Accent.

Neamţu 2009: G.G. Neamţu, *Mijloace de marcare în expresie a înţelesului categorial în română*, în G.G. Neamţu, Ştefan Gencărău, Adrian Chircu (editori), *Limba română – abordări tradiţionale şi moderne. Actele Colocviului internaţional organizat de Catedra de limba română şi Departamentul de limbă, cultură şi civilizaţie românească, Facultatea de Litere, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, 19–20 octombrie 2007*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, p. 23–37.

Nica 2011: Dumitru Nica, *Teoria părţilor de vorbire la Eugenio Coşeriu*, în „Anuar de Lingvistică şi Istorie Literară", tom LI, 2011, p. 291–296.

Pană Dindelegan 1994: Gabriela Pană Dindelegan, *Pronumele „o" cu valoare neutră şi funcţia cliticelor în limba română*, în „Limbă şi literatură", XXXIX, 1994, 1, p. 9–16.

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

Pană Dindelegan 2003: Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas Educaţional.
Strasszer 2009: Doina Strasszer, *Substitutele nominale în limba română contemporană*, Sibiu, Editura Salgo.
Tamba Dănilă 2002–2003: Elena Tamba Dănilă, *Pronominalele **o** neutral şi **o** etic în limba română*, în „Anuar de Lingvistică şi Istorie Literară", tom XLII–XLIII, 2002–2003, p. 65–74.
Trandafir 1982: Gheorghe D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.
Vasiliu 1990: Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Vulişici Alexandrescu 2015: Maria Vulişici Alexandrescu, *Consideraţii pe marginea proformelor*, în Ionuţ Pomian (coordonator), *Înspre şi dinspre Cluj. Contribuţii lingvistice*, Cluj-Napoca, Editura Scriptor, Editura Argonaut, p. 665–677.

Observations Regarding the Pro-forms from Contemporary Romanian Language. The Personal Pronominal Clitics' Quality as Pro-nouns

The article is organised around the problem of the pro-forms class and is divided into three parts.

The first part, called *Observations around the term pro-form*, promotes the idea that the term *pro-form* is a noun formed from *pro + form* and means *for the form, instead of the form*. With the purpose of demonstrating this thesis, we analysed the *pro-* compositional element's image in the main lexicographic texts. The conclusion to which we got after this intercession is that, as an element of composition, *pro-* has numerous meanings and helps with the word formation. One of these words is *the pronoun*, a term which is frequently met in the Romanian language in comparison to *pro-phrase* and *pro-form*. The words *pronoun* and *pro-phrase* are sometimes interpreted as singular nouns, whereas written as *pro form* is characterised mostly as a locution. No dictionary we consulted acknowledges the term *pro-form* as a noun, this is the reason we plead for its demarcation next to nouns such as *pronoun* and *pro-phrase*.

The second part of the article, *Observations around the concept of pro-form*, is a theoretical one and has as a research subject the *pro-form* concept. This concept is discussed in the light of Eugen Coşeriu's classification of the words in words that have meaning only when they are in connection with another one and words with independent meaning, respectively at the opposition made by G. G. Neamţu between the *lexical radical* and the *radical according to category*. The conclusion which we are formulating is that not only the words included in the first category have lexical meaning, but also the ones from the second group (pro-forms are included here), with the mention that the lexical meaning of the last ones is improper, directed by speech. After this, starting from the opposition made in GALR, *full lexical elements vs. pro-forms*, we are formulating another idea: the pro-forms are not lexically empty, because they have their own semantics. Due to the fact that they are not fully semantically saturated because of the virtually semantic content (opposed to its particular content), pro-forms are expressions without referential self-sufficiency, but they procure the reference from a full referential element which represents their

BDD-V4907 © 2018 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)

semantic source. The reference procurement gives contextual *semantic autonomy* and *syntactic behaviour* to pro-forms.

The last part of the article, *The personal pronominal clitics' quality as pro-nouns*, has its origin in the affirmation that not all the pronouns are pro-forms. For solving this problem between these two solutions we chose to group the elements which in speech represent only the noun, thus we created a pro-forms subclass – the pro-nouns. The main purpose of this last part is to analyse the functioning capacity as pro-nouns of personal pronominal clitics. Our conclusion is that when clitics occupy distinct syntactic positions, requested by the syntactic particularities of the base word, these get the role of a substitute, in which case are pro-nouns, and when they do not occupy distinct syntactical positions they do not have the syntactical particularities of the base word, so their role is different (either a grammatical role, to mark particular diathesis value, or a stylistic role, to mark the connection or a proper stylistic register, or even a lexical one, to differ two separate lexical verbal units). In other words, non- syntactical pronominal clitics characteristics cancel their possibility to be introduced in the pro-nouns subclass, being nonanaphoric (they do not form a referential sequence with a nominal word from which they get their reference). Not having the quality of pro-nouns, the clitics which are used non-syntactically appear in phrases which are obtained as a result of a complex process which requires pro-forms to change their meanings followed by allowing the clitics to take another lexical values.

BDD-V4907 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:06:33 UTC)